

СИЛАБУС

навчальної дисципліни

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО НА ЧЕРНІГІВЩИНІ: ВИТОКИ, ЕВОЛЮЦІЯ, СПАДЩИНА

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ,
ЕТНОЛОГІЇ ТА
ПРАВознавства ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма
Кваліфікація

Кількість кредитів
Рік підготовки, семестр
Компонент освітньо-професійної програми
Дні занять
Мова викладання
Консультації

Викладач

Контакти

03 Гуманітарні науки
032 Історія та археологія
Історія та археологія
доктор філософії у галузі «Гуманітарні науки» зі спеціальності «Історія та археологія»
4
2 рік, III семестр
Вибіркова навчальна дисципліна згідно з розкладом
українська
щопонеділка 13.05–14.20 (201 кабінет, з можливістю дистанційної роботи на платформах ZOOM та Google-class).
кандидат історичних наук, доцент
Ясновська Людмила Василівна
E-mail: Lusiajasnovskaja@ukr.net
Facebook Messenger Lyudmila Jasnovska

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Історичне краєзнавство на Чернігівщині: витоки, еволюція, спадщина» охоплює коло теоретичних і практичних аспектів, що стосуються нових методологічних підходів та здобутків історіографії, дозволяючи поглибити знання здобувачів з історії розвитку, становлення історичного краєзнавства на Чернігівщині.

Вивчення дисципліни сприяє формуванню активної особистості, здатної практично реалізувати набуті знання для специфічних потреб регіону; вдосконалити навички історичного дослідження шляхом пошуково-краєзнавчої роботи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Історичне краєзнавство на Чернігівщині: витоки, еволюція, спадщина» є історичні особливості місцевого середовища, природні, політичні та соціально-економічні процеси, які впливали на розвиток краю та життя його мешканців.

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів:

1. Теоретико-методологічні та методичні проблеми історичного краєзнавства.
2. Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині: минуле і сучасність.
3. Організаційні форми й основні напрями краєзнавчої роботи у регіоні.

Метою навчальної дисципліни «Історичне краєзнавство на Чернігівщині: витоки, еволюція, спадщина» є оволодіння теоретичними навичками, необхідними для роботи з краєзнавчим матеріалом та практичне опанування фактажу з історії краю.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 1	Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.
ЗК 2	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.
ЗК 3.	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 4.	Здатність спілкуватися державною мовою усно і письмово.
ЗК 5.	Здатність використовувати іноземну мову для пошуку потрібної для дослідницької діяльності інформації, презентації наукових результатів в усній та письмовій формі та для спілкування в міжнародному загальному, науковому і професійному середовищі
ПРН 1.	Побудова власного наукового світобачення та дослідницького поля на основі сучасної історичної парадигми, загальнолюдських цінностей, базових принципів функціонування світової наукової спільноти.
ПРН 2.	Досконале знання сфери досліджуваного та широкого загальноісторичного контексту, історіографічної та джерелознавчої бази, модерних наукових теорій і концепцій зі спеціальності історія та археологія, використання вітчизняного і зарубіжного наукового досвіду і доробку.
ПРН 3.	Здатність генерувати нові ідеї, формувати нові знання, формулювати нові історичні завдання для розширення меж дослідницької діяльності, вміння розробляти і реалізовувати інноваційні проекти і програми для визначення нових пріоритетних напрямків розвитку історичної науки.
ПРН 4.	Здатність визначати мету, завдання, об'єкт, предмет, стратегію, алгоритм теоретичного та експериментального дослідження з історії та археології, організовувати власну та колективну наукову діяльність відповідно до умов і потреб історичної науки в Україні і світі
ПРН 5.	Навички наукового пошуку джерел різного типу, їхнього всебічного аналізу, визначення достовірності, інформативності, унікальності шляхом застосування сучасних методів і засобів дослідження
ПРН 6.	Володіння усім спектром методичного інструментарію, вміння обирати оптимальні шляхи розв'язання проблеми, формування оригінальної творчої лабораторії з урахуванням провідних методологічних тенденцій, методологічних принципів філософського дослідження, теоретичних та емпіричних методів історичного дослідження, соціологічних і статистичних методів
ПРН 7.	Вміння і навички роботи з сучасними бібліографічними і реферативними базами даних, а також наукометричними платформами, знання і використання правил цитування та посилання на використані джерела, правил оформлення бібліографічного списку, розуміння змісту і порядку розрахунків основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності.
ПРН 8.	Досконале вміння використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та програмні продукти на всіх етапах наукового дослідження, створювати якісні презентації, ефективно застосовувати мультимедійні технології, програмне забезпечення для виконання наукових завдань.
ПРН 9.	Достатнє володіння іноземною мовою для здійснення інформаційного пошуку, міжнародної комунікації, консультування, співробітництва, презентації

	результатів власної дослідницької діяльності за межами України, здійснення освітньої діяльності для іноземних здобувачів освіти, підготовки українських здобувачів освіти для інтеграції їх у світове наукове середовище.
ПРН 10.	Здатність керуватися основними принципами інтернаціоналізації, відкритості, доступності науки і освіти у світі, використовувати сучасні можливості для оприлюднення, поширення, популяризації результатів наукової діяльності в Україні та інших країнах, публікувати актуальний науковий продукт, брати участь у наукових заходах, міжнародних проектах
ПРН 11.	Здатність забезпечувати якісну передачу наукового досвіду молодому поколінню, формувати національну наукову еліту, робити внесок у створення новітньої освітньої бази для підготовки висококваліфікованих фахівців за спеціальністю історія та археологія, стимулювати активність молодих науковців
ПРН 12.	Навички організації практичного вирішення питань збереження історичної пам'яті та охорони матеріальної й духовної культурно-історичної спадщини України
ПРН 13.	Здатність працювати у форматі міждисциплінарних наукових досліджень, використовувати інструменти і методи інших гуманітарних і природничих наук.
ПРН 14.	Знання структури наукової галузі зі спеціальності історія та археологія, вищої освіти в Україні і світі, специфіки та етики професійної діяльності, базових принципів наукової комунікації; вміння використовувати законодавче та нормативно-правове забезпечення наукової діяльності та вищої освіти
ПРН 15.	Здатність до невинного саморозвитку на основі сформованого наукового світогляду вченого-дослідника, новатора, просвітника, потреба нових знань, наукової комунікації, навчання упродовж всього життя.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ
структура навчальної дисципліни
Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	л а б	і н д	с.р.	л		п	лаб	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні та методичні проблеми історичного краєзнавства												
Тема 1 Предмет, завдання і концепція курсу «Історичне краєзнавство у старшій школі».		2				4						
Разом за змістовим модулем 1	6	2				4						

Змістовий модуль 2. Розвиток краєзнавства в Україні та на Чернігівщині: минуле і сучасність											
Тема 2. Зародження та становлення краєзнавчого руху	12	6	2			10					
Тема 3. Розвиток краєзнавства протягом XIX – початку XXI ст.	14	6	6			10					
Разом за змістовим модулем 2	28	12	8			20					
Змістовий модуль 3. Організаційні форми й основні напрями краєзнавчої роботи											
Тема 4. Методи історико-краєзнавчих досліджень та організаційні форми	18	4	4			12					
Тема 5. Напрями історичного краєзнавства	18	2	4			12					
Разом за змістовим модулем 3	56	6	8			38					
Усього годин	120	20	16			84					

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія краєзнавчого руху на Чернігівщині	8
2	Методи історико-краєзнавчих досліджень та організаційні форми краєзнавчої роботи	4
3	Напрями історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині	4
Усього годин практичних занять		16

Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Верменич Я. Теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні. К., 2003. 516 с.
2. Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. Львів:, 2005. Ч.І. 130 с.

3. Голубко В., Середяк А., Генега Р. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень: курс лекцій. Львів, 2011. 304 с.
4. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження пам'яток історії та культури в Україні. *Український історичний журнал*. 2003. № 3; 2004. № 2.
5. Грушевський М. Чернігів і Сіверщина в українській історії (Кілька спостережень, здогадів і побажань). *Чернігів і Північне Лівобережжя: огляди, розвідки, матеріали*. К., 1928. С. 117.
6. Гринь О. Топографічні описи Новгород-Сіверського намісництва (80-ті рр. XVIII ст.): історіографія проблеми. Вип. 14. С. 53–65.
7. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук Б.Г., Дем'янчук А.Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. К., 2006. 296 с.
8. Жупанський Я., Круль В. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. *Краєзнавство*. 1994. № 1 – 2.
9. Коменский Я. А. Великая дидактика : [избр. пед. соч.]. М., 1982. С. 302–303.
10. Коваленко О.Б. Головні етапи розвитку історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині. *Краєзнавство*. 2000. № 1-2. С. 39–44.
11. Коваленко О.Б. Стародавній Чернігів у регіональній історіографії другої половини XVII-XVIII ст. *Старожитності Південної Русі*. Чернігів, 1993. С. 169–175.
12. Коваленко О.Б. Шафонський і становлення історичного краєзнавства на Чернігівщині. *Минуле Сосниць та її околиць*. Чернігів, 1990. С. 5 – 8
13. Коваленко О.Б. Неопублікована праця Андрія Пригари "Особое или топографическое описание города губернского Новгорода-Северского" *Сіверянський літопис*. 1999. №4. С. 160–165.
14. Колесник М.П. Історичне товариство Нестора-літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні. *Український історичний журнал*. 1995, № 5
15. Колесник М. Становлення та головні напрями діяльності Ніжинського історико-філологічного товариства при інституті князя Безбородька (1894–1919 рр). *Сіверянський літопис*. 2001, № 2
- 16.
17. Коцун Б., Сарапін Г. Управління науково-методичною роботою вчителя початкових класів з розвитку краєзнавства як інноваційний процес в освіті. *Гуманітарний вісник*. 2008. № 16. С. 103–106.
18. Заремба С. Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Історичний нарис. К., 1998. 241 с.
19. Заремба С.З. , Коваленко О.Б. Становлення радянського історичного краєзнавства на Чернігівщині // *Український історичний журнал*. 1983. № 4. С. 104–112.
20. Игнаткин И.А. Охрана памятников истории и культуры. К., 1990. 222 с.
21. Історико-культурна спадщина України: проблема дослідження та збереження. К., 1998.
22. Історико-культурна спадщина України (XIX – початку XX ст.). Збірник документів і матеріалів. К., 1995.

23. Лихачев Д.С. Краеведение как наука и как деятельность. *Историческое краеведение в СССР: вопросы теории и практики*. К., 1990.
24. Макаруч С. А. Історико-етнографічні райони України : навч. посібн. Львів, 2012. 352 с.
25. Маркітан Л.П. Інформаційний потенціал кінофотовідеодокументів як історичного джерела. *Український історичний журнал*. 2002. № 5.
26. Масенко Л. Українські імена і прізвища. К., 1990. 48 с.
27. Музей на рубежі епох: минуле, сьогодення, перспективи. К., 1999.
28. Охорона культурної спадщини історико-культурними заповідниками Чернігово-Сіверщини . Київ : Олег Філюк, 2017. 127 с.
29. Петриченко І. Короткі описи Чернігівського та Новгород-Сіверського намісництв. *Людина, суспільство, культура: історія та сучасність*. Чернігів, 1996. С. 42–44.
30. Петреченко І. Маловідомий опис Чернігова 1779–1781 рр. *Сіверянський літопис*. 2019. № 3. С. 53–58.
31. Репресоване краєзнавство (20-30-ті роки) / [авт. кол. : Бабенко Л. Л., Білоус Г. П. та ін. ; редкол. : І. С. Винокур, П. Т. Тронько (голова) та ін.]. К., 1991.
32. Рутинський М.Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 428 с.
33. Ткаченко В.В. Історичне краєзнавство: Чернігово-Сіверщина в перше повоєнне двадцятиріччя: Навчальний посібник. К.: Знання, 2007. 215 с.
34. Ткаченко В.В. внесок громадських об'єднань чернігівщини в розвиток історико-краєзнавчих досліджень 1920–1930-х років. *Краєзнавство*. 2009. № 1–2. С. 30–38.
35. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури: Досвід. Проблеми. Перспективи. К., 1994. 107 с.
36. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: Крок у нове тисячоліття: Досвід. Проблеми. Перспективи. К., 2000. 270 с.
37. Тоцька Ж. Внесок часопису "Черниговские губернские ведомости" у розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині. *Сіверянський літопис*. 2014. № 6. С. 248–264.
38. Ясновська Л.В. О.Ф. Шафонський – дослідник давньоруських старожитностей Чернігівщини *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Історичні науки*. 2015. Вип. 134. С. 42-45.

Допоміжна

39. Акуленко В. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990). К., 1991. 274 с.
40. Барановська О.В., Барановський М.О., Смаль В.В., Смаль І.В. Чернігівщина: природа, населення, господарство (комплексне географічне дослідження) Ніжин, 2000. 180 с.
41. Василенко А., Шифман М. Пам'ять народу. К., 1983.
42. Героїчний епос українського народу. К., 1993. 432 с.
43. Запаско Я. Ошатність української рукописної книги. Львів, 1998. 135 с.
44. Кісь Я.П. Палеографія. К., 1975. 305 с.
45. Кімакович І. Анекдот, як фольклорний жанр. К., 2014. 316 с.

46. Кирчів Р. Етюди до студій над українським народним анекдотом. Львів, 2008. 268 с.
47. Клейн Л.С. Археологические источники. М, 1978. 120 с.
48. Клейн Л. С. Археологические источники. СПб., 1995. 352 с.
49. Кругляк Ю.М. Ім'я вашого міста. К., 1978.
50. Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. К., 2001. 304 с.
51. Мацюк О.Я. Папір та філіграні на українських землях (XVI – початку XX ст.). К., 1983. 295 с.
52. Нестуля О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні (доба Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії). Полтава, 1994. 240 с.
53. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. К., 1993. 200 с.
54. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008.
55. Полонська-Василенко Н. Українська Академія Наук. Нарис історії. К., 1993. 391 с.
56. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми. К., 1991. 440 с.
57. Огієнко І. Історія українського друкарства. К., 1994. 448 с.
58. Рапопорт П.А. Древнерусская архитектура. Л., 1993. 296 с.
59. Репресоване краєзнавство (20-30-і роки). К., 1991. 456 с.
60. Савчук О.В. Збереження національної історико-культурної спадщини у контексті краєзнавчого руху кінця 50-х – початку 90-х рр. К., 1997.
61. Словник гідронімів України. К., 1979.
62. Сохань П.С., Ульяновський В.І., Кіржаєв С.М. М.С.Грушевський і Academia. Ідея, змагання, діяльність. К., 1993. 321 с.
63. Ткаченко В.В. Історико-краєзнавча діяльність наукових товариств Чернігівщини у 20 – 30-х рр. XX ст. *Україна і Росія в панорамі століть*. Чернігів, 1998. С. 309–317.
64. Тронько П.Т. Навічно в пам'яті народній. К., 1995. 160 с.
65. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи). К., 2000. 270 с.
66. Тронько П. Краєзнавство в Україні: здобутки і проблеми (до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців). К., 2003. 125 с.
67. Тронько П.Т. Краєзнавчий рух в Україні: шляхи подальшого розвитку. *Українській історичний журнал*. 2004. № 2. С. 82–93.
68. Від козацьких часів і по наші дні / Упор. В. Чемерис. К., 1995. 382 с.
69. Українські народні казки. К., 1992. 96 с.
70. Українські прислів'я і приказки / уряд. Т. М. Панасенко. Харків:, 2012. 351 с.
71. Українські прислів'я, приказки, загадки / уряд. К. І. Приходченко. Донецьк, 2003. 287 с.
72. Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство. Навчальний посібник. К., 2006. 296 с.
73. Франко З. Хто ми? Звідки родом. К., 1990. 48 с.
74. Янко М.Т. Топонімічний словник України: словник-довідник. К., 1998. 432 с.
75. Янко М. Гомін землі. Загадки топоніміки. К., 2000. 127 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

Пізнай свій рідний край [Електронний ресурс]. [Вип. 13] Село над Десною – Шестовиця.

Ч. 1 / Черніг. район. осередок ЧООНСКУ. – Мультимедійні дані (4. 16ГБ). – Чернігів, 2017. – 1 електрон. опт. диск (DVD-RW) : кольор., зв.

Ч. 2 / Черніг. район. осередок ЧООНСКУ. – Мультимедійні дані (2. 77ГБ). – Чернігів, 2017. – 1 електрон. опт. диск (DVD-RW) : кольор., зв.

Пізнай свій рідний край [Електронний ресурс]. [Вип. 12]. Містечко над Сновом – Седнів. Ч. 3 / Черніг. район. осередок ЧООНСКУ. – Мультимедійні дані (4,12 ГБ). – [Б. м. : б. в.], [2017]. – 1 електрон. опт. диск (DVD-R/W) : кольор., зв. – (Седнів –туристичний).

Інститут історії України НАН України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.history.org.ua>

Історія України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/>

Історія України. Підручники [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-76.html>

Михайло Грушевський. Історія України-Руси в 10 томах / Михайло Грушевський [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/index.html> 8.

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>

<http://www.history.org.ua>

<http://www.hrono.ru/>

<http://litopys.org.ua>

<http://www.myslenedrevo.com.ua>

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад освітнього менеджменту, економіки, права тощо;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедайннів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

	Поточне оцінювання та самостійна робота						Підсумковий залік	Сума	
	Змістовий модуль 1	Змістовий Модуль 2		Змістовий модуль 3					
Тема	T1		T2	T3	T4	T5	T6	25	100
Бали	15		15	10	15	15	15		